

Alvydas NOREIKA
*Lietuvos kultūros tyrimų instituto
Lietuvos filosofijos istorijos skyrius*

Vytautas Kavolis ir liberalusis feminizmas

Santrauka. Straipsnio tikslas – nustatyti lietuvių išeivijos atstovo Vytauto Kavolio vietą feministinio mąstymo kontekste. Siekiant šio tikslo, V. Kavolio pažiūros moteriškumo ir vyriškumo prigimčių klausimu lyginamos su liberaliajam feminizmui būdingomis nuostatomis. Teigiama, kad lietuvių išeivių mokslininko santykis su liberaliuoju feminizmu yra dvejopas. Viena vertus, jis pritaria minėto feminizmo sparno atstovių tvirtinimui, kad iš prigimties vyrai ir moterys psichologiniu aspektu nesiskiria. Antra vertus, nuo liberaliojo feminizmo V. Kavolis nutolsta įrodinėdamas, kad nors, objektyviai žiūrint, prigimtinių psichologinių skirtumų tarp moterų ir vyrų nėra, dėl socialinių sumetimų reikia tarti, kad jie egzistuoja. Straipsnyje taip pat atkreipiamas dėmesys į kavoliškosios moterų ir vyrų įvaizdžių kritikos ypatybes.

Raktažodžiai: Vytautas Kavolis, moteriškumas, vyriškumas, žmogiškoji prigimtis, liberalusis feminizmas.

Vytautas Kavolis apibūdinamas kaip vienas iš reikšmingai prisidėjusių prie feministinio judėjimo ir lyčių studijų plėtotės Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje. Tokį įvertinimą nulėmė 1992 m. Vilniaus universitete jo skaitytas ir atskira knyga išleistas paskaitų kursas „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“. Feministinės krypties literatūrologė Solveiga Daugirdaitė teigia:

Patį šio paskaitų ciklo pasirinkimą dera priskirti prie Kavolio nuopelnų feministinei minčiai – jo, autoritetingo vyro, žodis reiškė aiškų ženklą Lietuvos humanitarinei visuomenei, kad lyčių studijos yra rimta, verta dėmesio tyrimų sritis, o ne vien „moterų reikalas“. Neabejotina, jog pirmąjį savo kursą Lietuvoje Kavolis skyrė lyčių studijoms kaip tik todėl, kad įžvelgė čia žiojėjančią atotrūkį nuo XX a. pabaigos humanitarinės minties pasiekimų <...>.¹

¹ Daugirdaitė, Solveiga, „Vytautas Kavolis ir feminizmas“, in *Vytautas Kavolis: humanistica vs liberalia*, sud. R. Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, 119.

2016 m. V. Kavolio paskaitų kursas buvo perleistas, – tai liudija nemažtantį susidomėjimą jame išreikštomis mintimis. Deja, per beveik du dešimtmečius jis tesulaukė vienos analitinės publikacijos – S. Daugirdaitės straipsnio „Vytautas Kavolis ir feminizmas“². Tad kavoliškasis kursas yra pernelyg menkai kritiškai apmąstytas ir įtrauktas į mokslinę apyvartą. Siekiant keisti susidariusią padėtį, šiame straipsnyje ketinama pratęsti S. Daugirdaitės svarstymus, „viena vertus, kiek, kaip Kavolis pasinaudojo feminizmo teorijos ir įvairių feminizmo sukurtų disciplinų (feministinės antropologijos, psichologijos, literatūrologijos) pasiekimais ir, kita vertus, ką jis davė lietuviškajam feminizmui“³ bei aptarti klausimą, kokią feminizme egzistuojančią poziciją atitinka požiūrio taškas, iš kurio V. Kavolis žvelgia į moteris, vyrus ir jų literatūrinius įvaizdžius.

Bendrieji liberaliojo feminizmo bruožai

Vienas iš galimų būdų nustatyti V. Kavolio atliktų tyrimų vietą feminizmo kontekste – atsispirti nuo lietuvių išeivių mokslininko politinių pažiūrų. Kaip yra plačiai žinoma, V. Kavolis buvo vienas ryškiausių XX a. antrosios pusės lietuvių liberalizmo atstovų. Feminizmas savo ruožtu taip pat nėra griežtai atsiribojęs nuo liberalizmo: liberalusis feminizmas yra viena reikšmingiausių feminizmo krypčių. Tad atrodo natūralu pirmiausia ieškoti V. Kavolio sąsajų su liberaliuoju feminizmu. Juk jis negalėjo socialinėje ir politinėje veikloje vadovautis vienais principais, o mąstydamas apie moteris ir vyrus – kitais.

Gilindamiesi į V. Kavolio ir liberaliojo feminizmo santykį, pirmiausia išsiaiškinsime pagrindinius teorinius šios feminizmo krypties principus, po to pasižiūrėsime, ar ir kiek V. Kavolio „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“ juos atitinka.

Bene geriausiai liberaliojo feminizmo esmę nusako jam būdingas požiūris į moteriškumo ir vyriškumo prigimtį. Šį požiūrį feminizmo tyrinėtoja Jean Bethke Elshtain apibrėžia taip:

Glaustai liberaliojo feminizmo poziciją galima apibūdinti kaip radikalų invaironmentalizmą. Teigiama, kad visi žmonės iš prigimties yra vienodi, tačiau vėliau juos formuoja, veikia ir socializuoja skirtinga aplinka, jie nukreipiami į skirtingus vaidmenis, veiklas, vertybes ir santykius. Svarbiausias žmogaus bruožas šioje schemoje yra postuluojamas beveik beribis gebėjimas prisitaikyti <...>. Kartais liberalusis invaironmentalizmas yra perdėm deterministinis, ir vaikai traktuojami kaip žmogiškasis plastilinas, kurį savo nuožiūra gali formuoti socialiniai inžinieriai tėvų, mokytojų ir kitų „socializuojančių veiksmų“ asmenyje.⁴

Tad, pagal liberalųjį feminizmą, buvimas moterimi arba vyru yra ne gamtos duotybė, o socialinė ir kultūrinė konstrukcija.

Liberaliosios feministės įsitikinusios, kad socialinis ir kultūrinis lyčių vaidmenų konstravimas akivaizdžiai veikia ir veikia moterų nenaudai. Moterims priskiriami tokie vaidmenys ir

² *Ibid.*, 111–124.

³ *Ibid.*, 111.

⁴ Elshtain, Jean Bethke, *Vyro viešumas, moters privatumas: moterys socialinėse ir politinėse teorijose*, iš anglų kalbos vertė R. Rybelienė. Vilnius: Pradai, 2002, 256.

įdiegiamos tokios vertybinės nuostatos, kurie jas pastato žemiau už vyrus. Moterys paverčiamos emocionaliomis, paklusniomis, neagresyviomis, neinicijatyviomis ir altruistiškomis būtybėmis, pasiruošusiomis priimti privačios sferos vaidmenis – dukros, žmonos, motinos, meilužės. Vyras savo ruožtu išugdomas priešingos savybės: racionalumas, savarankiškumas, agresyvumas, iniciatyvumas ir egoizmas, reikalingos atlikti viešajai sferai priklausančius vaidmenis (kūrėjo, politiko, teisininko, verslininko, vadovo ir darbuotojo).

Kaip teigia J. B. Elshtain, liberaliosios feministės rimtai nesvarsto apie kardinalias visuomenės ir kultūros pertvarkas.⁵ Daugelį jų tenkina bazinė socialinė-ekonominė visuomenės struktūra ir viešojoje sferoje tarpstančios vertybės – individualizmas ir savanaudiškumas. Pagrindinis jų tikslas – pasiekti, kad moterims atsivertų viešoji sfera: kad jos nebūtų įkalintos namuose, pagrindinėje privačios sferos institucijoje, o galėtų kartu su vyrais varžytis dėl materialių ir simbolinių gyvenimo laimėjimų darbo ir karjeros pasaulyje. Tai, jų nuomone, galima padaryti parodyti, kad moterimi tradicine prasme ne gimstama, o tampama. O jei tampama, tai moterims turi būti leidžiama pasirinkti, kas jos nori būti: ar žmonos ir motinos, ar karjeros moterys, ar ir tos, ir tos.

Pripažindamos abiem lytims bendrą prigimtį ir iš esmės pasitenkindamos egzistuojančiomis socialinėmis ir kultūrinėmis struktūromis, liberaliosios feministės aiškiai skiriasi nuo savo oponentų feminizmo stovykloje – radikaliųjų feminisčių. Pastarosios teigia, kad moterys ir vyrai iš prigimties yra nevienodi. J. B. Elshtain rašo: „Požiūris į vyro ir moters prigimtį sudaro radikalojo feminizmo branduolį. Svarbu pažymėti, kad radikalojo feminizmo pozicija vyro ir moters prigimties atžvilgiu dažnai formuluojama ontologijos lygmenyje, t. y. vyriškoji ir moteriškoji būtis <...> yra duota *a priori* (kursyvas J. B. Elshtain, – A. N.). Kai kurių žymiausių radikaliųjų feminisčių požiūriu, vyrai ir moterys gimsta „šiuo būdu“.“⁶ Esą prigimties skirtumai nulemia ir moterų ir vyrų tikrovės suvokimo, įvardijamo *patirtimi*, skirtumus, – tai kartinė radikalojo feminizmo prielaida.

Radikaliųjų feminisčių požiūriu, problema – ne tai, kad moterys neturi lygių pilietinių teisių su vyrais, o tai, kad šios teisės, kaip ir visos socialinės bei kultūrinės struktūros, yra vyriškosios patirties išraiška, dėl to iš prigimties svetimos moterims. Anot jų, moterys turi siekti ne susilyginti su vyrais esamomis visuomenės ir kultūros sąlygomis, o apmąstyti moteriškąją patirtį ir, ja remdamasis, sukurti naują visuomenę ir kultūrą – *moterų kultūrą*. Esą tą padaryti nelengva, nes ilgaamžė vyriškąją patirtį išreiškianti ir vyrų viešpatavimą palaikanti tradicija moteriškąją patirtį paslėpė nuo moterų žvilgsnių ir privertė jas į save žvelgti vyrų akimis. Todėl pirmiausia moterims būtina išsilaivinti iš šios tradicijos gniaužtų.

Vytautas Kavolis: lytis kaip biokultūrinė konstrukcija

Su klausimu apie moteriškumo ir vyriškumo prigimtį, į kurį atsakymas nulemia santykį su liberaliuoju feminizmu, V. Kavolis susiduria svarstydamas apie moterų ir vyrų sampratų sklaidą pokario išeivijos ir sovietinės Lietuvos literatūroje.⁷

⁵ *Ibid.*, 260–272.

⁶ *Ibid.*, 221.

⁷ Kavolis, Vytautas, *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Vilnius: Apostrofa, 2016 (1992), 165–235.

Lygindamas Liūnės Sutemos ir Algimanto Mackaus, Juditos Vaičiūnaitės ir Tomo Venclovos, Gražinos Cieškaitės ir Kornelijaus Platelio, Nijolės Miliauskaitės ir Sigito Gedos kūrybą, V. Kavolis mano nustatęs tam tikrus psichologinius skirtumus, kuriuos galima paaiškinti nuorodomis į minėtų kūrėjų lytį. Pavyzdžiui, mokslininkas įrodinėja, kad, nepaisant visų Liūnės Sutemos ir A. Mackaus panašumų (amžiaus, vartojamos kalbos, „egzistencinės laikysenos“, gyvenamosios vietos, „ideologinės orientacijos“), jų požiūriai išsiskyrė traktuojant laiko, bendruomenės ir kalbos temas. Pasak V. Kavolio, A. Mackus pirmenybę teikia linijinei laiko sampratai, o Liūnė Sutema – ciklinei sampratai. Jis rašo:

Jei Mackaus linijinis laikas veda į mirtį, tai ciklinėje laiko sampratoje išlieka atgimimo, gyvybės grįžimo, pavasario galimybė. Tą galimybę Liūnė Sutema įsivaizduoja ne sau, bet savo žmonėms, jų pačių peizaže, savo kraštui. Ir tą atgimimo galimybę Sutema išsaugo, o Mackaus žmogui finalas yra fatališkas. Lieka tik tekstas, kuris įgyja sakralinę reikšmę.⁸

Santykių su kitais žmonėmis atveju A. Mackus pirmenybę teikia beasmeniam kolektyvui, o Liūnė Sutema – konkrečiam žmogui. Šiuos prioritetus atspindi ir jų požiūris į kalbą: „Sutemos poezijoje daugiau kalbama apie žodžius, o Mackaus – apie kalbą“⁹; „Sutema kalba savo pačios, privataus asmens balsu, Mackui kalba vis labiau tampa kolektyviniu generacijos reikalu“¹⁰; poetė žodžius traktuoja natūralistiškai ir dialogiškai, o poetas – tekstiškai ir nedialogiškai.

Svarstydamas apie ontologinį minėtų psichologinių skirtumų statusą, V. Kavolis nepateikia vienareikšmio atsakymo. Viena vertus, į minėtas psichologines ypatybes jis žvelgia iš civilizacinio „invaironmentalizmo“ perspektyvos ir jas laiko ne nulemtomis moteriškosios ir vyriškosios prigimčių, o suformuotomis Vakarų kultūros:

Apskritai net ir pati novatoriškiausia šio laikotarpio (maždaug iki 1975 m.) Lietuvos moterų ir vyrų poezija skiriasi tais bruožais, kurie modernioje Vakarų civilizacijoje laikomi tradicinėmis moterų ir vyrų kultūrinėmis laikysenomis. Panašią išvadą buvome priėję ir nagrinėdami išeivių vyrų bei moterų poeziją.¹¹

Savo ruožtu būdas, kaip moteriškumas ir vyriškumas formuojamas Vakarų kultūroje, nebūtinai yra toks pats kitose civilizacijose:

Sutema jau ankstyvuosiuose eilėraščiuose atmeta dualistines, tarpusavyje kovojančias kategorijas <...>. Buvo skelbiama, kad dualistinės kategorijos yra būdingesnės vyrų mąstymui, o moterys labiau linkusios atmesti tokią intelektualinį modelį. Vakarų civilizacijoje tai galbūt ir būtų teisybė. Bet mokslininkai, kurie bandė patikrinti šitą modelį kinų tradicijoje, priėjo prie išvados, kad modelis, tvirtinantis, jog vyrai filosofai kuria racionalistinę, dualistinę ir hierarchišką filosofiją, tinka tik iš dalies. Tai gal būtų galima

⁸ *Ibid.*, 187.

⁹ *Ibid.*, 187.

¹⁰ *Ibid.*, 192.

¹¹ *Ibid.*, 217.

teigti, kad dualistinis galvojimas siejamas labiau su vyrais negu su moterimis Vakarų tradicijoje, susiformavusioje nuo Platono laikų, ir ši tradicija nebūtinai visuotinė.¹²

Vadinasi, kiekviena civilizacija savaip apibrėžia, ką reiškia būti moterimi ir vyru.

Antra vertus, jau pripažinęs, kad lietuvių moterų ir vyrų poezijoje aptikti psichologiniai kūrėjų skirtumai yra civilizacinio pobūdžio, V. Kavolis, kalbėdamas apie J. Vaičiūnaite ir T. Venclovą, vėl klausia:

Ar nebūtų galima šiuo atveju sakyti, kad tie vyro ir moters skirtumai, kurie atsiranda aprašant savo vaikystės miestą, yra išliekančios substancijos išraiška? <...> Gal išlieka tam tikras psichologinis sluoksnis žmogui, kuris skiria vyrų ir moterų patirties modelį?¹³

Sulaukęs iš salės prašymo patikslinti, „kuo remtųsi tas pastovumas, kuo šitie psichologiniai skirtumai yra pastovūs“¹⁴, lietuvių išeivių mokslininkas iškelia prielaidą apie moteriškosios ir vyriškosios prigimčių egzistavimą: „Tas pastovumas turėtų remtis kuo nors žmogaus prigimtyje, psichofiziniam organizme.“¹⁵ Įrodinėdamas, kad tokia prielaida nėra visiškai iš piršto laužta, jis remiasi amerikiečių antropologo Melfordo Ellioto Spiro atliktais tyrimais apie lyčių santykius Izraelio *kibucų* bendruomenėse. M. E. Spiro teigia, kad, nepaisant bandymų išgyvendinti tradicinį moteriškumo modelį minėtose bendruomenėse, antrosios kartos moterys vis dėlto prie jo sugrįžo. Siekdamas suprasti šio sugrįžimo priežastis, amerikiečių antropologas iškelia prielaidą apie *ikikultūrinius poreikius* (angl. *pre-cultural needs*): esą lyčių skirtumus nulemia ne vien auklėjimas (kultūra), bet ir genetiškai užprogramuoti bei per patirtį įgyti norai ir troškimai (prigimtis); antruoju atveju turimi mintyje tokie potraukiai, kurie „įgyjami priklausomai arba nuo nekintamų žmogiškojo organizmo charakteristikų, arba nuo nekintamų žmogiškosios visuomenės charakteristikų“¹⁶. M. E. Spiro spėja, kad „sabrų kontrevoliucijos“ atveju suveikė būtent šie ikikultūriniai poreikiai – esą gamta pasipriešino kultūrai.

Taip paskaitų kurse „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“ užčiuopiame dvi galimybes, ką galvoti apie moteriškumą ir vyriškumą: juos traktuoti arba kaip civilizacines konstrukcijas, arba kaip nulemtus kiekvienai lyčiai savitos prigimties. Kuriai galimybei pats V. Kavolis galiausiai teikia pirmenybę, neaišku. Nuo apibrėžto atsakymo į klausimą apie „išliekančią substanciją“ mokslininkas išsisuka nurodydamas, kad jam labiausiai rūpi, ne ką iš tikrųjų reikia šia tema manyti, o ką apie tai mano patys poetai: „Tačiau klausimas, kurį aš keliu – ar iš šitų Venclovos ir Vaičiūnaite tekstų galima prieiti prie išvados, kad kalbama apie išliekančios substancijos skirtumus tarp vyrų ir moterų psichikos?“¹⁷ Formuludamas

¹² *Ibid.*, 178–179.

¹³ *Ibid.*, 218.

¹⁴ *Ibid.*, 218.

¹⁵ *Ibid.*, 218.

¹⁶ Spiro, Melford Elliot, *Gender and Culture: Kibbutz Women Revisited*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1979, 101.

¹⁷ Kavolis, *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, 219.

dilemą ir nepateikdamas jos aiškaus sprendimo, mokslininkas tarsi provokuoja savo klausytojus, o dabar – jau skaitytojus, pačius galvoti ir ieškoti atsakymo.

Nepaisant V. Kavolio slapukavimo paskaitų kurse „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“, nėra neįmanoma sužinoti, kuriai minėtos dilemos pusei jis asmeniškai teikia pirmenybę. Šiuo atžvilgiu ypač iškalingas mokslininko požiūris į žmogiškąją prigimtį, daugiausia išdėstytas straipsniuose „Tvarkos paradigmos: gamta, fabrikas, menas“¹⁸ ir „Daiktų ir reikšmių kaitynės“¹⁹.

V. Kavolio požiūris į žmogiškąją prigimtį yra pagrįstas mokslininko plėtotą *tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratą*. Ši samprata susiformavo V. Kavoliui siekiant išsiaiškinti ir nustatyti pagrindinius įvairiose civilizacijose naudojamus tikrovės organizacijos suvokimo modelius.

Pagal V. Kavolį, tvarkos kaip spontaniškos gamtos samprata, kaip ir bet kuris kitas tikrovės organizacijos modelis, suponuoja tam tikrą požiūrį į tikrovę sudarančių daiktų tarpusavio sąryšių visumą, kurią jis įvardija *struktūra*, varomąsias tikrovės pokyčių jėgas, kurias mokslininkas pakrikštija *energija*, ir jų tarpusavio santykius.²⁰ Daiktai šioje tvarkos sampratoje traktuojami kaip menkai vieni nuo kitų atsiskyrę ir išsidėstę nehierarchiškai, o energija – kaip nenuspėjamai kislė. Apibrėžiant struktūros ir energijos santykius, pirmoji subordinuojama antrajai. Energija nenuspėjamai kuria ir perkuria daiktus ir jų tarpusavio ryšius. Trumpai tariant, tvarkos kaip spontaniškos gamtos samprata mums pateikia menkai diferencijuotas ir be galo permainingos tikrovės vaizdą.

Šios sampratos kontekste žmogus yra vienas iš daugelio egzistuojančių daiktų ir kaip toks pasižymi tokiais pačiomis ypatybėmis kaip ir visi kiti daiktai – menku prigimties apibrėžtumu bei kaita. Taip apibūdindama žmogiškąją prigimtį, tvarkos kaip spontaniškos gamtos samprata, pasak V. Kavolio, atveria žmogui neribotas galimybes ją formuoti bei performuoti savo nuožiūra.

Iš tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratos plaukiantį požiūrį į žmogiškąją prigimtį galima iliustruoti Renesanso humanisto Giovanni'o Pico della Mirandolos filosofiniais-antropologiniais samprotavimais. Italų humanistas teigia, kad iš visos Dievo kūrinijos žmogus išsiskiria tuo, jog neturi tik jam vienam būdingos prigimties. Augalai, gyvūnai ir angelai turi tik jiems būdingą prigimtį, o žmogus – ne. Žmogaus prigimtis sudaryta iš kitų egzistuojančių būtybių prigimčių užuomazgų. Šis prigimties neapibrėžtumas nulemia dar vieną žmogaus skirtumą nuo kitų Dievo kūrinių. Pastarieji, turėdami griežtai apibrėžtą prigimtį, neturi galimybės pasirinkti būti kuo nors kitu, nei nustatė Dievas. Žmogus savo ruožtu, turėdamas „chameleonišką“ prigimtį, disponuoja laisve pasirinkti, kurios prigimties užuomazgas plėtoti. Įsivaizduodamas Dievo kreipimąsi į pirmąjį žmogų Adomą, G. Pico della Mirandola sako:

¹⁸ Kavolis, Vytautas, „Tvarkos paradigmos: gamta, fabrikas, menas“, in Kavolis, Vytautas, *Civilizacijų analizė*, iš anglų kalbos vertė A. Gelūnas ir M. Žiedas. Vilnius: Baltos lankos, 1998 (1974), 183–214.

¹⁹ Kavolis, Vytautas, „Daiktų ir reikšmių kaitynės“, *Metmenys* 64 (1993), 60–68.

²⁰ Plačiau apie tai žr.: Kavolis, Vytautas, *Civilization Analysis as a Sociology of Culture*. Lewiston, Queenston, Lampeter: The Edwin Mellen Press, 1995, 44–54 ir Kavolis, Vytautas, „Struktūra ir energija: civilizacijų analizės perspektyvos link“, in Kavolis, Vytautas, *Civilizacijų analizė*, iš anglų kalbos vertė A. Gelūnas ir M. Žiedas. Vilnius: Baltos lankos, 1998 (1979), 153–182.

Visų kitų būtybių prigimtis yra apibrėžta ir apribota pagal mūsų nurodytus dėsnius. Tau nėra jokių apribojimų: atiduodu tave į tavo paties rankas, kad pasirinktum savo prigimtį pagal savo valią. Įkurdinau tave pasaulio centre, kad iš čia galėtum patogiau stebėti visa, kas dedasi pasaulyje. Nepadariau tavęs nei dangiško, nei žemiško, nei mirtingo, nei nemirtingo, kad, būdamas laisvas ir pagarbos vertas kūrėjas, pats sau suteiktum tokią formą, kokios nori. Galėsi nusileisti iki žemiausių, neprotingų būtybių ir savo dvasios valia galėsi pakilti iki aukščiausių, dieviškų būtybių.²¹

Žemiausią būties pakopą, anot italų humanisto, užima augalai. Žmogus gyvens kaip augalas, jei nuspręs svarbiausiu dalyku gyvenime laikyti fiziologinių poreikių tenkinimą. Vienu laipteliu aukščiau žmogus palypės tuomet, jei nutars plėtoti juslinės prigimties užuomazgas, – gyvens kaip gyvūnas. Tai reiškia – vadovausis pojūčiais ir emocijomis. Virš gyvūno egzistencijos žmogus pakils tuomet, jei pasirinks puoselėti racionalias užuomazgas. Jas puoselėdamas, jis taps filosofu, kuris, pasak G. Pico della Mirandolos, viską pažįsta protu, arba, kitaip sakant, apie viską sprendžia remdamasis ne pojūčiais ir jausmais, o sąvokomis. Filosofo gyvenimas – ne aukščiausia žmogui pasiekama tobulumo pakopa. Italų humanistas teigia, kad jei tik panorėtų, žmogus būties pakopomis galėtų pakilti nepalyginamai aukščiau. Esą jis galėtų prilygti net pirmiesiems angelams – Sostams, Cherubinui ir Serafimui, už kuriuos tobulesnis tik Dievas. Sostams žmogus prilygtų tuomet, jei atsidėtų „veikliam gyvenimui“ ir teisingai rūpintųsi žemiškosiomis būtybėmis, Cherubinui – jei kontempliuodamas pažintų Dievą liečiančius dalykus, kurie neprieinami filosofiniam supratimui, Serafimui – jei užsidegtų „naikinančia meilės kūrėjui ugnimi“. Galiausiai G. Pico della Mirandola neužgina žmogui galimybės mistinėje ekstazėje susiliesti su Dievu ir pakilti į pačią aukščiausią būties viršūnę:

O jeigu jo nepatenkintų nė vieno iš šių kūrinių likimas [žemiau Dievo plytinčios būties pakopos, – A. N.], tegu grįžta į savo vienybės centrą, kad, dvasia sutapęs su dievu, vieniškoje virš viso ko esančio tėvo migloje pranoktų visus.²²

Kaip matome, G. Pico della Mirandolos žmogaus koncepcijoje atsispindi pagrindiniai iš tvarkos kaip spontaniškos prigimties sampratos plaukiančio požiūrio į žmogiškąją prigimtį bruožai – žmogiškosios prigimties neapibrėžtumas ir galimybė individams savo nuožiūra ją formuoti bei performuoti.

Grįžkime prie pagrindinės mūsų svarstymų temos – V. Kavolio požiūrio į moteriškumo ir vyriškumo pobūdį. Iš žmogiškosios prigimties plastiškumo pripažinimo plaukia išvada, kad moteriškumas ir vyriškumas taip pat yra plastiški dalykai. Žmogiškojoje prigimtyje nėra aiškių nuorodų, kokias psichologines savybes būtina priskirti moterims, o kokias – vyrams. Psichologinių savybių priskyrimo abiem lytims klausimą įvairių kultūrų bei laikotarpių individai sprendžia savo nuožiūra. Vienais atvejais ta pati psichologinė savybė gali būti priskirta moterims, o kitais – vyrams.

²¹ Piko dela Mirandola, Džovanis, „Kalba apie žmogaus orumą“, in *Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas*, t. I, sud. B. Genzelis, iš lotynų kalbos vertė E. Ulčinaitė. Vilnius: Mintis, 1984, 124.

²² *Ibid.*, 124.

Apibendrinant galima teigti, kad V. Kavolis nepripažįsta substancialių moteriškosios ir vyriškosios prigimčių egzistavimo. Psichologiniu požiūriu individai pirmiausia gimsta žmonėmis, o po to kultūra iš jų formuoja moteris ir vyrus, – tai ir įrodinėja liberaliojo feminizmo atstovės.

Būtina pažymėti, kad V. Kavolis su liberaliuoju feminizmu susisiečia ne tik lyčių studijų, bet ir politinio mąstymo plotnėje. Savo atstovaujamos pasaulėžiūros liberalizmo ontologiją bei antropologiją jis grindžia tvarkos kaip spontaniškos gamtos samprata bei iš jos plaukiančiu požiūriu į žmogaus prigimtį. Lygindamas konfucianizmą ir liberalizmą, V. Kavolis rašo:

Konfucianistams ir liberalams pagrindinis tvarkos įvaizdis yra spontaniška gamta, tačiau tai, kas duota kaip spontaniška gamta, suteikia galimybę (liberalams) ar savaime linksta (konfucianistams) būti *užbaigta* (kursyvas V. Kavolio, – A. N.) žmogišku veikimu.²³

Remiantis išdėstytais samprotavimais galima teigti, kad paskaitų kurse „Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje“ aptartas moteriškumo ir vyriškumo sampratas V. Kavolis vertina panašiai kaip liberaliosios feministės – kaip modelius, kuriais remiantis lietuvių kultūros istorijoje buvo siekiama apibrėžti, kokiomis psichologinėmis savybėmis turi pasižymėti moterys ir kokiomis – vyrai.

Kavoliškosios moterų ir vyrų sampratų kritikos pobūdis

Vis dėlto, nepaisant V. Kavolio ir liberaliųjų feminisčių pozicijų moteriškumo ir vyriškumo prigimčių klausimu panašumo, galima pastebėti ir jų skirtumą.

Kaip įtikinamai pademonstravo feminizmo atstovės, moteriškumo ir vyriškumo sampratos kuriamos ne beorėje erdvėje, šį procesą persmelkia galios santykiai.²⁴ Minėtos sampratos paprastai konstruojamos taip, kad moterys ir joms priskiriamos savybės bei veiklos sritys yra nuvertinamos, o vyrai ir jiems priskiriamos savybės bei veiklos sritys yra išaukštinami. Tokia nevienoda lyčių traktuotė tuo pačiu metu ir atspindi, ir legitimuoja realiame socialiniame gyvenime egzistuojantį moterų pajungimą vyrams. Todėl nieko keista, kad, siekdamas moterų emancipacijos tikslų, feministės kritiškai analizuoja kultūroje įsitvirtinusių moterų ir vyrų įvaizdžius ir siekia atskleisti už jų glūdinčią patriarchalinę mąstymo ir viešpatavimo logiką.

Kaip V. Kavolio požiūris į moterų ir vyrų sampratas atrodo žvelgiant iš minėtos patriarchalizmo kritikos perspektyvos? Ar darydamas prielaidą, kad minėtos sampratos nėra vien sąlygiškos kultūrinės konstrukcijos, mokslininkas ideologiškai nenatūralizuoja (neįšaknydina prigimtyje) ir taip nepateisina moterims nepalankių apibrėžčių?

Iš V. Kavolio požiūrio į žmogiškąją prigimtį neplaukia moterims nepalankių nuostatų pateisinimas jas natūralizuojant. Pagal kavoliškąją žmogiškosios prigimties supratimą,

²³ Kavolis, „Tvarkos paradigmos...“, 212.

²⁴ Moi, Toril, *Lyties/teksto politika: feministinė literatūros teorija*, iš anglų kalbos vertė L. Būgienė ir V. Sudikienė. Vilnius: Charibdė, 2001, 28–66.

padiktuotą tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratos, nė viena savybė pati savaime nėra nei geresnė, nei blogesnė už kitas savybes: „Spontaniškai natūralus polinkis nėra moralinis blogis, kurį reikėtų drausti ir malšinti, tačiau jis gali būti keistenybė, natūrali deformacija, į kurią galima vėpsoti ir rodyti gamtos išdaigų parodoje.“²⁵ Kokia vertė bus nustatyta kuriai nors vienai arba kitai lyčiai priskiriamai savybei, priklauso nuo žmonių sprendimo, kitaip sakant, nuo kultūros.

Žmonių sprendimai gali būti autoritariški. Tokiu atveju viena socialinė grupė, nesitardama su kita socialine grupe, jai primeta savo nuostatas, mūsų svarstymų kontekste – vyrai moterims. Bene geriausias pavyzdys yra V. Kavolio atlikta barokinių moteriškumo ir vyriškumo sampratų analizė. Anot lietuvių išeivių mokslininko, baroko epochoje vyrai savo nuožiūra plėtojo ir moterims primetė dvi priešingas moteriškumo sampratas. Pagal vieną jų moterys per Mergelės Marijos asmenį aukštinamos už tai, kad nuolankiai prisiima vyrų joms priskirtas vertybes ir funkcijas. Kaip teigia V. Kavolis, vadovaujantis šia samprata, tvirtinama, kad „moteriškoji forma nieko nesukuria pati iš savęs, jai nustatoma jos būtis, lytis“²⁶. Pagal antrąją sampratą moterys per „neklusnios raganos“ asmenį nužeminamos už tai, kad, veikiamos demonų, atsisako priimti joms priskiriamas vertybes ir funkcijas. Šiuo atveju pabrėžiama vyrų pareiga gelbėti moteris iš demonų nagų, nes esą jos pačios to nepajėgia padaryti. Kaip matome, pagal abi barokines sampratas moterys suvokiamos kaip iš esmės pasyvios, o vyrai – aktyvūs.

Tačiau žmonių sprendimai gali būti ne tik autoritariški, bet ir demokratiški. Tokiu atveju suinteresuotos pusės turi lygias galimybes dalyvauti diskusijose sprendžiant, kam ir kurias prigimtines savybes priskirti puoselėti. Demokratinį sprendimų priėmimo būdą V. Kavolis laikė vienu iš pamatinių savo atstovaujamo liberalizmo bruožų:

Liberali kultūra įmanoma tik prileidžiant ontologiją, kurioje žmonių egzistencijos tvarka kyla iš spontaniškos daugelio savo „natūralius polinkius“ išreiškiančių elementų sąveikos, *bet* iš sąveikos, kuri nuolat sąmoningai apsvaistoma, vertinama, reformuojama ir praktiškesnių rezultatų, ir teisingesnės santvarkos siekiant <...>.²⁷

Kad ir koks nepriimtinas V. Kavoliui būtų autoritarinis kultūrinių konstrukcijų formavimo būdas, vis dėlto net ir taip nustatytos konstrukcijos jam turi tam tikrą vertę. Jos ne tik varžo bei riboja individus, bet ir suteikia jų gyvenimui kryptį, kurios stoką mokslininkas laiko viena didžiausių žmogiškosios egzistencijos blogybių. Todėl, gilindamasis į lietuvių kultūros istoriją lyties aspektu, V. Kavolis vengia kritikuoti moterims nepalankias sampratas arba jų aspektus. Susidūrus su moterims nepalankiomis idėjomis, vietoje ugningos kritikos, kurios galėtume tikėtis iš feminizmui simpatizuojančio asmens, retkarčiais girdėti tik žaismingos ironijos gaidelės. Tai labai kontrastuoja su vyraujančia feministine moterų ir vyrų įvaizdžių analize.

²⁵ Kavolis, „Tvarkos paradigmos...“, 192.

²⁶ Kavolis, *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, 60.

²⁷ Kavolis, Vytautas, „Liberalaus galvojimo erdvėje“, *Metmenys* 63 (1992), 42.

Vytautas Kavolis: lyčių skirtumas kaip socialinė būtinybė

Kritikos švelnumas – ne vienintelis dalykas, skiriantis V. Kavolio pažiūras nuo liberaliojo feminizmo. Dar didesnę jų skirtumą implikuoja mokslininko atlikta tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratos socialinių pasekmių analizė.

Nors minėtą sampratą V. Kavolis laiko ontologiniu požiūriu pačiu adekvačiausiu tikrovės organizacijos modeliu, jo manymu, žvelgiant iš socialinio požiūrio taško, ji turi ir trūkumų. Esą remiantis šia samprata neįmanoma nei sukurti tvarios socialinės struktūros („tačiau sunku įsivaizduoti, kaip būtų galima ja patikimai pagrįsti socialines institucijas (ar bet kokio pobūdžio socialinę veiklą, išskyrus maištą prieš racionalizaciją)²⁸), nei plėtoti socialinės kritikos („nerasime spontaniškoje gamtoje ir jokios „nepaneigiamos Proto taisyklės“, kuria reikėtų matuoti egzistuojančias socialines institucijas <...>²⁹), nei formuoti kolektyvinės atminties („spontaniškoje gamtoje viskas lygiai užmirštama“³⁰), nei turėti jokių neatimamų teisių („grynai spontaniškos gamtos paradigmoje nėra jokių neginčijamų teisių, kurias visi, įskaitant ir empiriškai bejėgius, galėtų skelbti teisėtai savomis“³¹). Visus šiuos trūkumus nulemia tai, kad tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratoje postuluojami tikrovei trūksta apibrėžtumo ir imperatyvumo.

V. Kavolis įsitikinęs, kad didžioji dalis minėtų trūkumų gali būti įveikta tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratą papildžius tvarkos kaip privalomos prigimties sampratą. Turėdamas mintyje tvarią socialinę struktūrą, mokslininkas rašo:

Norint sukurti simbolinius tarpusavio įsipareigojimo, pranokstančio kurią nors bendradarbiaujančią grupę, rėmus, reikia rekonstruoti kokią nors privalomos prigimties sampratą – bent minimalia jos prasme: *tai, ką būtina ginti* (kursyvas V. Kavolio, – A. N.).³²

Tikrovės organizacija tvarkos kaip privalomos prigimties sampratoje apibūdinama kardinaliai priešingai nei tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratoje. Pirmojoje sampratoje daiktai traktuojami kaip aiškiai vieni nuo kitų atsiskyrę, pasižymintys nekintamomis tapatybėmis (rūšinėmis esmėmis) ir vieni kitų atžvilgiu išsidėstę hierarchiškai, o energija – kaip nuspėjamai kisli. Apibrėžiant struktūros ir energijos santykius, antroji subordinuojama pirmajai. Dinaminės jėgos pajungiamos griežtiems struktūrą valdantiems dėsniams. V. Kavolis teigia: „Privaloma“ prigimtis primygtinai reikalauja: „Visa *privalo* (kursyvas V. Kavolio, – A. N.) nuolatos veikti (arba žmonių, kurie gali sąmoningai pasirinkti, atveju: visa privalo siekti gyventi) pagal savo rūšiai, vietai ir laikui pritinkančią specifikacijų rinkinį.“³³ Trumpai tariant, tvarkos kaip privalomos prigimties sampratoje tikrovė

²⁸ Kavolis, „Tvarkos paradigmos...“, 209–210.

²⁹ *Ibid.*, 192.

³⁰ *Ibid.*, 190.

³¹ *Ibid.*, 192.

³² *Ibid.*, 210–211.

³³ *Ibid.*, 188.

vaizduojama kaip darniai funkcionuojantis atskirų daiktų visetas. V. Kavoliui pavyzdys, kaip gali būti derinamos abiejų minėtų tipų tvarkos sampratos, yra kinų kultūra:

Iš visų istorinių civilizacijų arčiausiai gryojo spontaniškos gamtos tvarkos tipo savo gamtos teorijomis, tiek daosistinėmis, tiek konfucianistinėmis, turbūt buvo kinai. Bet kai reikėjo organizuoti socialinius santykius, netgi kinai konfucianistinėje etikoje atrado, kad spontaniškos gamtos veiksmai linksta į privalomą prigimtį, į neabejotinų išipareigojimų moralę, kurią žmogaus protui tereikia suprasti, kad galėtų pakankamai ja vadovautis.³⁴

Iš minėtų svarstymų plaukia išvada, kad ir iš tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratos plaukiantis požiūris į moteriškumą ir vyriškumą yra ydingas ir kad jo ydas galima įveikti tik pasitelkiant moteriškumo ir vyriškumo supratimą, susijusį su tvarkos kaip privalomos prigimties samprata. Pastarosios sampratos kontekste moteriškumas ir vyriškumas traktuojami kaip amžinos nekintamos esmės, jų santykiai apibrėžiami taip, kad moteriškumas subordinuojamas vyriškumui, o moterų ir vyrų gyvenimo dinamika suprantama kaip iš anksto duotos esmės išskleidimas.

Tvarkos kaip spontaniškos gamtos kontekste tvarkos kaip privalomos prigimties samprata leidžia tarti, kad ne visos psichologinės savybės yra sąlygiškos lyties atžvilgiu, kad yra savybių, aiškiai ir nedviprasmiškai susijusių su viena kuria lytimi. Tokių savybių nedaug, tačiau jos sudaro nekintamą moteriškumo ir vyriškumo branduolį. Todėl formuojant ir performuojant moteris ir vyrus į tokias savybes nevalia kėsintis. V. Kavolio įsitikinimu, pastarasis dalykas ypač aktualus moterims, kurios istorijoje turėjo menkas galimybes užsiimti savikūra. Postuluodama tam tikras savybes kaip neišraunamai išisaknijusias moteriškojoje prigimtyje, tvarkos kaip privalomos prigimties samprata įduoda moterims ginklą priešintis vyrų manipuliacijoms.

Tvarkos kaip privalomos prigimties sampratos užtikrinama teisė į tam tikras psichologines savybes yra dar viena priežastis, kodėl V. Kavolis aštriai nekritikuoja analizuojamų moteriškumo ir vyriškumo sampratų, suformuluotų remiantis tvarkos kaip privalomos prigimties samprata. Jas kritikuoti mokslininkas būtų turėjęs dėl moterų pajungimo vyrams idėjos. Lietuvių išeivijos mokslininkas pripažįsta, kad iš tikrųjų su šia idėja tvarkos kaip privalomos prigimties samprata istorijoje prisidėjo pateisinant moterų pavergimą, tačiau mano, kad dėl to nebūtina skubėti *en bloc* atmesti ja remiantis suformuluotų moteriškumo ir vyriškumo sampratų. Kas negera, tai reikia kritikuoti, o kas vertinga – išsaugoti. Teorinis kritikos pagrindas – tvarkos kaip spontaniškos gamtos samprata ir jos postuluo-jama prielaida apie nehierarchinį tikrovės organizacijos pobūdį. Tad, mokslininko įsitiki-nimu, nekyla jokie pavojaus, kad kritiškai permąstyta tvarkos kaip privalomos prigimties samprata gali būti panaudota vyrų viršenybės idėjai pateisinti.

Neskubėjimas atmesti to, kas sukurta praeityje, – tradicijos – atsispindi ir V. Kavolio liberalizmo koncepcijoje. Neretai liberalizmas apibūdinamas kaip iš esmės priešiškas tradicijai. Tariama, kad liberalai tradiciją suvokia kaip varžančią individo laisvę, dėl to siekia ją išlaisvinti iš tradicijos varžtų. Jei toks apibūdinimas ir tinka daliai liberalų, tik ne V. Kavoliui. Tradicijos priėmimas yra sudėtinė jo liberalizmo koncepcijos dalis. Šioje koncepcijoje

³⁴ Ibid., 192–193.

tradicija iškyla kaip prasmų versmė, reikalinga individui įprasminti savo egzistenciją. V. Kavolis įsitikinęs, kad pats savo jėgomis individas nepajėgus susikurti jam reikalingų prasmų – jas gali gauti tik iš tradicijos. Tačiau, priimdamas tradiciją, individas turi teisę joje kritikuoti viską, kas prieštarauja jo individualumui, laisvei ir išipareigojimui universaliosioms mąstymo bei elgesio normoms. Tai, ką V. Kavolis pasako apie jaunosios lietuvių liberalų kartos santykius su bendruomene, galioja ir jos santykiams su tradicija:

Nužemintųjų generacijos santykį su savąja bendruomene ir su egzistencija apskritai apibūdina dvi, konservatyvaus mentaliteto neišvengiamai priešingomis laikomos ypatybės: kritiškas objektyvumas ir laisvas ištikimybės išipareigojimas. Generacija blaivi savo bendruomenės ir savo pačios charakterio trūkumams. Tačiau tvirčiausia jos charakteryje – ištikimybė kaip tik šiai defektuotai bendruomenei.³⁵

Apibendrinant galima teigti, kad, ieškodamas būdų įveikti neigiamas socialines tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratos pasekmes, V. Kavolis suformuluoja liberaliajam feminizmui svetimą nuostatą, kad būtina pripažinti, jog dalis psichologinių savybių iš prigimties yra moteriškos arba vyriškos, o tai reiškia, jog privalomos moterims ir vyrams. Savo pobūdžiu ši nuostata yra antiesencialistinė radikaliam feminizmui būdingo požiūrio į moteriškumą ir vyriškumą versija. Mat, kalbėdamos apie prigimtinius lyčių skirtumus, radikaliosios feministės, pavyzdžiui, XX a. antrosios pusės prancūzų feministė Héléne Cixous³⁶, naudoja filosofinius-antropologinius argumentus, o V. Kavolis – sociologinius. Pagal jo mąstymo logiką, jei tvarkos kaip spontaniškos gamtos samprata ir jos padiktuotas požiūris į moteriškumą ir vyriškumą tenkintų visus socialinius poreikius, nereikėtų papildomai pasitelkti tvarkos kaip privalomos prigimties sampratos ir, ja remiantis, ieškoti psichologinių savybių, kurias būtų galima paskelbti iš prigimties moteriškomis arba vyriškomis.

Išvados

Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad V. Kavolio požiūris į moteriškumą, vyriškumą ir jų literatūrinius įvaizdžius atitinka liberaliajam feminizmui būdingą nuostatą, jog psichologiniu požiūriu moterimis ir vyrais ne gimstama, o tampama, ir įvairūs įvaizdžiai yra abiejų lyčių individų formavimo modeliai. V. Kavolio artimumas liberaliajam feminizmui plaukia iš lietuvių išeivių mokslininko plėtojamos tvarkos kaip spontaniškos gamtos sampratos, kurią jis laiko ontologiniu požiūriu adekvačiausiu tikrovės kaip visumos ir atskirų jos dalių organizacijos modeliu.

Straipsnyje atliktas tyrimas atveria galimybę nuodugniau įvertinti V. Kavolio indėlį į feministinius lietuvių literatūros tyrimus, taip pat tai, kaip mokslininko plėtotą socialinių tyrimų metodologija atrodo žvelgiant iš feministinės socialinių mokslų filosofijos perspektyvos. Tačiau tai – tolesnių tyrimų tema.

³⁵ Kavolis, Vytautas, *Nužemintųjų generacija: egzilio pasaulėjautos eskizai*, in Kavolis, Vytautas, *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, 1994 (1968), 105.

³⁶ Cixous, Héléne, „Išėjimai“, in *Feminizmo ekskursai: moters samprata nuo antikos iki postmodernizmo*, sud. K. Gruodis, iš prancūzų kalbos vertė N. Kašielionienė. Vilnius: Pradai, 1995, 432–451.

Literatūra

- Cixous, Hélène, „Išėjimai“, in *Feminizmo ekskursai: moters samprata nuo antikos iki postmodernizmo*, sud. K. Gruodis, iš prancūzų kalbos vertė N. Kašelionienė. Vilnius: Pradai, 1995, 432–451.
- Daugirdaitė, Solveiga, „Vytautas Kavolis ir feminizmas“, in *Vytautas Kavolis: humanistica vs liberalia*, sud. R. Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, 111–124.
- Elshtain, Jean Bethke, *Vyro viešumas, moters privatumas: moterys socialinėse ir politinėse teorijose*, iš anglų kalbos vertė R. Rybelienė. Vilnius: Pradai, 2002.
- Kavolis, Vytautas, *Civilization Analysis as a Sociology of Culture*. Lewiston, Queenston, Lampeter: The Edwin Mellen Press, 1995.
- Kavolis, Vytautas, „Daiktų ir reiškinių kaitynės“, *Metmenys* 64 (1993), 60–68.
- Kavolis, Vytautas, „Liberalaus galvojiimo erdvėje“, *Metmenys* 63 (1992), 33–45.
- Kavolis, Vytautas, *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Vilnius: Apostrofa, 2016 (1992).
- Kavolis, Vytautas, *Nužemintųjų generacija: egzilio pasaulėjautos eskizai*, in Kavolis, Vytautas, *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, 1994 (1968), 63–120.
- Kavolis, Vytautas, „Struktūra ir energija: civilizacijų analizės perspektyvos link“, in Kavolis, Vytautas, *Civilizacijų analizė*, iš anglų kalbos vertė A. Gelūnas. Vilnius: Baltos lankos, 1998 (1979), 153–182.
- Kavolis, Vytautas, „Tvarkos paradigmos: gamta, fabrikas, menas“, in Kavolis, Vytautas, *Civilizacijų analizė*, iš anglų kalbos vertė A. Gelūnas. Vilnius: Baltos lankos, 1998 (1974), 183–214.
- Moi, Toril, *Lyties/teksto politika: feministinė literatūros teorija*, iš anglų kalbos vertė L. Būgienė ir V. Sudikienė. Vilnius: Charibdė, 2001.
- Piko dela Mirandola, Džovanis, „Kalba apie žmogaus orumą“, in *Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas*, t. I, sud. B. Genzelis, iš lotynų kalbos vertė E. Ulčinaitė. Vilnius: Mintis, 1984, 122–144.
- Spiro, Melford Elliot, *Gender and Culture: Kibbutz Women Revisited*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1979.

Alvydas NOREIKA

VYTAUTAS KAVOLIS AND LIBERAL FEMINISM

Summary. The aim of the article is to determine the place of the Lithuanian-American scholar Vytautas Kavolis in the context of feminist thinking. In order to achieve this goal, V. Kavolis's views on the nature of womanhood and manhood are compared with those of liberal feminism. It is argued that the scholar's relationship to this branch of feminism is twofold. On one hand, he agrees with the liberal feminists' assertion that men and women are not psychologically different in nature. On the other hand, V. Kavolis moves away from liberal feminism when he argues that, objectively speaking, there are no inherent psychological differences between women and men, yet it has to be assumed that they exist for social reasons. The article also draws attention to the peculiarities of V. Kavolis's critique of literary images of women and men.

Keywords: Vytautas Kavolis, womanhood, manhood, human nature, liberal feminism.